

**AMERIKA QO'SHMA SHTATLARIDA JISMONIY KUCH VA MAXSUS
VOSITALARDAN FOYDALANISHNING HUQUQIY ASOSLAR****ПРАВОВЫЕ ОСНОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ СИЛЫ И
СПЕЦИАЛЬНЫХ СРЕДСТВ В СОЕДИНЕННЫХ ШТАТАХ АМЕРИКИ****LEGAL GROUNDS FOR THE USE OF PHYSICAL FORCE AND SPECIAL
MEANS IN THE UNITED STATES**

Rahimov Sherzod Alisher o'g'li

Jamoat xavfsizligi universiteti Magistratura tinglovchisi

Annotatsiya: Jismoniy kuch va maxsus vositalardan foydalanish Amerika qo'shma shtatlarida huquqni muhofaza qilish, harbiy operatsiyalar va o'zini himoya qilish kabi turli sohalarda muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqola Amerika qo'shma shtatlarida jismoniy kuchdan foydalanishning huquqiy asoslari, qoidalari va tartiblarini, shuningdek, ular bilan bog'liq bo'lgan etika va ijtimoiy masalalarni o'rganadi. Maqolada jismoniy kuchning qonuniy va amaliy jihatlarini tahlil qilinib, huquqiy tartiblar va sud qarorlaridan misollar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: maxsus vosita, harbiy kuch, jismoniy kuch, amerika qo'shma shtatlari, federal qonun, konstitutsiya, Jeneva, huquqni muhofaza qilish, politsiya, stand your ground, doctrine

Аннотация: Использование физической силы и специальных средств играет важную роль в различных сферах, таких как правоохранительная деятельность, военные операции и самооборона в Соединенных Штатах Америки. Эта статья изучает правовые основания, правила и процедуры, регулирующие использование физической силы в США, а также этические и социальные проблемы, связанные с ее применением. В статье анализируются юридические и практические аспекты применения физической силы, рассматриваются соответствующие правовые нормы и судебные решения. Кроме того, в статье рассматривается баланс между эффективностью правоохранительной деятельности, национальной безопасностью и защитой индивидуальных прав, подчеркивая, как суды и законодатели решают эти сложные вопросы.

Ключевые слова: специальный инструмент, военная сила, физическая сила, Соединенные Штаты Америки, федеральный закон, конституция, Женева, правоохранительные органы, полиция, стоять на своем, доктрина.

Abstract: The use of physical force and special means play a crucial role in various sectors such as law enforcement, military operations, and self-defense in the United States. This article explores the legal grounds, rules, and procedures governing

the use of physical force in the U.S., along with the ethical and social issues associated with its application. The article analyzes the legal and practical aspects of physical force, reviewing relevant legal frameworks and judicial rulings. Additionally, it examines the balance between effective law enforcement, national security, and the protection of individual rights, highlighting how courts and lawmakers navigate these complex issues.

Key words: special tool, military force, physical force, United States of America, federal law, constitution, Geneva, law enforcement, police, stand your ground, doctrine

Kirish. Amerika qo'shma shtatlarida jismoniy kuchdan foydalanish huquqiy, axloqiy va ijtimoiy nuqtai nazardan muhim ahamiyatga ega. Jismoniy kuchdan foydalanish - bu huquqni muhofaza qilish organlari, qurolli kuchlar va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan mavzu. Jismoniy kuchdan foydalanishning qonuniy me'yorlari, shu jumladan politsiya, o'zini himoya qilish va harbiy operatsiyalarda qanday qo'llanilishi, xalqaro huquq va Amerika qo'shma shtatlarining ichki qonunlari doirasida tartibga solinishi va O'zbekiston Respublikasi bilan solishtirilganda qanday tafovut va o'xshashliklar mavjud ekanligi mamlakatimizda ham ayni soha rivoji uchun juda foydali ma'lumot bo'lishi tabiiy.

Mavzuning dolzarbligiga to'xtaladigan bo'lsak, O'zbekiston Respublikasi prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning "Bizning eng katta boyligimiz - bu odamlar. Kadrlar tayyorlashda xorijiy tajribalardan foydalanish, ilg'or texnologiyalarni joriy etish orqali jamiyatimizni yangilash va rivojlantirishimiz zarur."¹-degan fikrlari asosida rivojlangan davlatlarda xususan AQSH tajribalaridan foydalanish ham juda zarur topshiriq va dolzarb mavzu ekanligini anglatib turibdi. Jismoniy kuchdan foydalanish muammosi nafaqat qonunlar bilan, balki ijtimoiy adolat, inson huquqlari va fuqarolarning erkinliklarini himoya qilish bilan bog'liqdir. Politsiyaning kuch ishlatishi va o'zini himoya qilish qonunlari, ayniqsa jamiyatda ziddiyatlar va muammolar keltirib chiqarishi mumkin. Har bir holatda ham kuch ishlatishning huquqiy chegaralari va shartlarini bilish va xorijiy tajribalardan foydalanish davr talabiga mos tarzda takomillashib turadigan mavzu ekanligini aytishimiz joiz.

Maqolani yozishdan maqsad, maqolada Amerika qo'shma shtatlarida jismoniy kuchdan foydalanishning qonuniy asoslari, davlat va federal qonunlar, sud qarorlari va maxsus me'yorlar o'rganiladi. Shu o'rinda jismoniy kuchdan foydalanishning huquqiy asoslarini aniqlash va uning qo'llanilishida yuzaga keladigan muammolarni tahlil qilish ham asosiy maqsadlardan biri etib belgilangan.

¹ 2017-yil 20-yanvarda Toshkentda bo'lib o'tgan Oliy Majlisga yo'llagan nutqida aytilgan.

Tadqiqot o'tkazish davomida quyidagi savollarga javob topiladi:

-Amerika qo'shma shtatlarida jismoniy kuchdan foydalanishning huquqiy asoslari qanday?

-Qanday holatlarda politsiya yoki fuqarolar jismoniy kuch ishlatishlari mumkin?

-“Stand Your Ground” va “Castle Doctrine” kabi davlat qonunlari qanday farqlanadi va ular aslida nima?

-Sud qarorlari jismoniy kuchdan foydalanishning huquqiy chegaralarini qanday belgilaydi?

Metodlar. Davlat qonunlarini tahlil qilish

AQSHda ba'zi qonunlar borki ular foqorolarga ham politsiyachilarga ham birdek ta'sir qiladi. Misol uchun “Stand Your Ground” va “Castle Doctrine” kabi qonunlar tahlil qilsak. “Stand Your Ground” (yoki “O'zingizni himoya qilish huquqi”) - bu AQSHda ba'zi shtatlarda amalda bo'lgan va fuqarolarga o'zini himoya qilish huquqini taqdim etuvchi qonuniy prinsipdir. Ushbu qonun, fuqarolarga o'z hayotini yoki boshqalarning hayotini xavf ostida sezsalar, o'zlarini himoya qilishda qo'llaniladigan kuchni ishlatish imkoniyatini beradi, shu jumladan, xavfli vaziyatlarda orqaga chekinmasdan qarshi kurashish tushunchasini ifodalaydi. Har bir shtatda kuchdan foydalanish qonunlari qanday o'zgarganligini va bularning jismoniy kuch va maxsus vositalardan foydalanish bilan bog'liq ahamiyatini tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, “Stand Your Ground” qonuni ba'zan “Castle Doctrine” deb ataladigan qonunga o'xshash bo'lsa-da, ular orasida ba'zi farqlar mavjud:

- Castle Doctrine (Uy hukumati): Bu qonun faqat o'z uyida yoki mulkida bo'lgan tahdiddan himoyalaniq qilish huquqini beradi. Agar bir kishi o'z uyida yoki mulkiga nisbatan tahdidga uchrasa, u bemalol maxsus vosita va kuch ishlatishi mumkin.²

-Stand Your Ground: Bu qonun nafaqat o'z uyida, balki umumiy joylarda ham qo'llaniladi. Agar fuqarolar ko'cha yoki boshqa jamoat joylarida xavf ostida bo'lsa, ular ham o'zini himoya qilish huquqiga ega bo'ladi.³

Federal Qonunlarni tahlil qilish

Federal qonunlar, xususan, politsiya tashkilotlari uchun qo'llaniladigan “Use of Force Policy”, shuningdek militarizatsiya masalalarini tahlil qilishda “Uniform Code of Military Justice (UCMJ)” va “Rules of Engagement (ROE)” qonunlari harbiy xizmatchilar tomonidan maxsus vositalar qo'llash va jismoniy kuch ishlatishni tartibga soladi.

UCMJ harbiy xizmatchilarning kuch ishlatishda qonuniy va etik me'yorlarga rioya qilishini talab qiladi. U, kuch ishlatish faqat zarurat bo'lganda va orqaga chekinish imkoniyati yo'q bo'lganda amalga oshirilishi kerakligini belgilaydi.

² 1970-yillarda Missouri shtatida qabul qilingan “Castle Doctrine” qonuni

³ Florida shtatida 2005-yilda qabul qilingan “Stand Your Ground” qonuni

Noqonuniy yoki ortiqcha kuch ishlatish jazoga olib kelishi ham ushbu qonun bilan tartibga solinadi.

ROE esa, harbiy operatsiyalar paytida kuch ishlatish va maxsus vositalarni faqat belgilangan holatlarda va operatsiya davomida zaruratga qarab amalga oshirishni tartibga soladi. ROE harbiy xizmatchilarga jangovar vaziyatlarda qachon va qanday kuch ishlatishlarini belgilab berar ekan.

Natijalar

Amerika qo'shma shtatlarida jismoniy kuch va maxsus vositalardan foydalanishning huquqiy asoslari asosan Konstitutsiya va "Bill of Rights"ga asoslanadi. To'rtinchi Tahrir (Fourth Amendment) va O'n Ikkinchi Tahrir (Second Amendment) politsiyaning kuch ishlatishiga va fuqarolarning o'zini himoya qilish huquqlariga doir qoidalarni belgilaydi va yuqoridagi sohaning huquqiy asoslari hisoblanadi.

AQSH Qonunlarida aks etgan asosiy tushuncha va tamoyillarmavjud:

-*"Stand Your Ground"*: Ushbu qonunlar fuqarolarga o'zini himoya qilishda jismoniy kuchdan foydalanishga ruxsat beradi. Masalan, Florida shtatidagi qonunlar bunday huquqni himoya qiladi, lekin bu qonunlarning ehtiyotkorlik bilan qo'llanilishi kerak.

-*"Castle Doctrine"*: Jismoniy kuchni o'z uyida ishlatish uchun huquqiy asos bo'lib, Texas kabi shtatlarda bu qonunlarni qo'llash ko'proq kuzatiladi.

Politsiyaning Jismoniy Kuchdan Foydalanish Prensipalari qonuniy chegaralari *"Use of Force Continuum"* deb ataladigan tizim orqali belgilangan. *Graham v. Connor* (1989) qaroriga ko'ra, *"politsiya kuch ishlatishining oqilona bo'lishi kerak"* ligi aniqlangan. Bu qaror kuch ishlatishning to'g'ri va qonuniy bo'lishi uchun *"oqilona"* mezonini belgilaydi.

"Uniform Code of Military Justice (UCMJ)" va *"Rules of Engagement (ROE)"* harbiy kuchlarning kuch ishlatishining chegaralarini belgilaydi. Ular xalqaro huquq va *"Jeneva"* konvensiyasiga mos keladigan kuch ishlatishni talab qiladi. Qurolli kuchlar o'zining huquqiy chegaralarini bilib, jismoniy kuch va maxsus vositalardan foydalanishda ehtiyot bo'lishlari kerakligini yana bir bor isbotlab keladi.

Muhokama. Etik va ijtimoiy ta'sirlar: Jismoniy kuch va maxsus vositalardan foydalanishning ijtimoiy va axloqiy ta'sirlari jiddiy ahamiyatga ega. Politsiyaning kuch ishlatishida quyidagi bir tushuncha bilan keragidan ortiqcha kuch ishlatish tushunchasini ifodalab ketish mumkin.

Disproporsionallik (inglizcha: *"disproportionality"*) - bu biror harakat yoki vositaning maqsadga nisbatan ortiqcha yoki mutanosib bo'lmagan darajada, ayniqsa fuqoro va politsiyabilan bog'liq bo'lgan holatlar, jamiyatda katta ziddiyatlarga olib kelishi mukinligini aks ettiruvchi tushuncha.

Xulosa qilib aytganda, Amerika qo'shma shtatlarida jismoniy kuchdan foydalanishning huquqiy asoslari juda murakkab va ijtimoiy ta'sirlari katta. Ushbu maqola jismoniy kuchdan foydalanishning asosiy qonuniy mezonlari va amaliyotlarini o'rganib chiqdi. Maqola davomida ta'kidlanganidek, jismoniy kuchdan foydalanish qonunlarini takomillashtirish va isloh qilish zarurati mavjud.

O'zbekiston va AQSH qonunlari maxsus vositalar va jismoniy kuch ishlatishda zaruriyat va proportsionallik tamoyillariga asoslanadi, ammo ularning tartibga solish mexanizmlari turlicha. "The Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994" Politsiya tomonidan maxsus vositalar va jismoniy kuchdan foydalanishni cheklovchi va nazorat qiluvchi qonun hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining "Milliy Gvardiya to'g'risida"gi 647-sonli qonuni 2018-yilda qabul qilindi va bu qonun Milliy Gvardiyaning vazifalari, huquqlari, majburiyatlari maxsus vositalar va kuch ishlatishning tartibga solinishini belgilaydi.

Bu qonun, maxsus vositalar va jismoniy kuchdan foydalanish uchun quyidagi umumiy qoidalarni belgilaydi: Jismoniy kuch va maxsus vositalardan foydalanish faqat zaruriyat va proporsionallik tamoyillari asosida amalga oshirilishi kerak. Milliy Gvardiya xodimlari maxsus vositalarni ishlatishda minimal darajada yuzaga kelgan vaziyatdan kelib chiqib ishlatishi kerakligi ham aynan AQSHning "The Violent Crime Control and Law Enforcement Act of 1994" qonunining asosiy prinsplariga mos ekanligini aytib o'tishimiz joiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
2. "Milliy Gvardiya" to'g'risidagi 2020-yilda 18-noyabrda qabul qilingan 647-sonli qonuni
3. "O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar to'g'risidagi Qonun" (1991)
4. "O'zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi" (1994)
5. "O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik Kodeksi" (1996)
6. "O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-Protsessual Kodeksi" (1994)
7. "Fuqarolar huquqlari va erkinliklarini himoya qilish to'g'risidagi qonun" (1992)
8. "Jismoniy kuchni ishlatishda qonuniylik: O'zbekistonda ta'minlanishi va amaliyoti" maqolasi
9. Jeneva konvensiyasi(1949)
10. U.S. Constitution, Fourth Amendment (1791)
11. Graham v. Connor, 490 U.S. 386 (1989)
12. The Violent Crime Control and Law Enforcement Act (1994)
13. U.S. Police Use of Force Policy (2009)
14. The Law Enforcement Officers Safety Act (LEOSA) (2004)
15. International Covenant on Civil and Political Rights (1966)

16. The International Criminal Court (ICC) Statute (1998)
17. Human Rights Act (UK, 1998)
18. Police Use of Force: Law and Policy by the American Bar Association
19. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia Statute
20. United Nations Convention Against Torture (1984)
21. U.S. Civil Rights Act (1964)
22. Police Misconduct: Law and Litigation by John E.B. Myers (2005)
23. International Law on the Use of Force (International Law Commission)

Internet Saytlar:

1. O'zbekiston Milliy Gvardiyasi - <https://www.milliygvardiya.uz>
2. O'zbekiston Ichki Ishlar Vazirligi - <https://mvd.uz>
3. O'zbekiston Prezidenti Rasmiy Sayti - <https://www.president.uz>
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya Vazirligi - <https://www.minjust.uz>
5. LexUZ (O'zbekiston huquqiy portal) - <https://www.lex.uz>
6. American Civil Liberties Union (ACLU) - <https://www.aclu.org>
7. International Committee of the Red Cross (ICRC) - <https://www.icrc.org>
8. U.S. Department of Justice - <https://www.justice.gov>
9. United Nations Human Rights Office - <https://www.ohchr.org>
10. Police Use of Force Project - <https://www.policeuseofforceproject.org>